

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ. АНОТАЦІЇ

Україна. Голодомор 1946–1947 років: непокараний злочин, забуте добро / Упорядник-автор А. Бондарчук. Київ: Орієнтир; Видавець ФООП Мельник М. Ю., 2017. 608 с.

16 лютого 2018 р. у Луцьку презентували чималу за обсягом (608 сторінок) книжку «Україна. Голодомор 1946–1947 років: непокараний злочин, забуте добро», автором та упорядником якої виступив знаний на Волині письменник і громадський діяч Андрій Іванович Бондарчук. Післявоєнний голод, який перебуває у затінку більш масштабного і жахливого Голодомору 1932–1933 рр., і досі потребує систематичного та всебічного вивчення. Кількість праць, присвячених тим трагічним подіям, залишається, на жаль, незначною. Згадаємо збірник документів та матеріалів про голод 1946–1947 рр. в Україні, підготовлений у 1996 р. В. Смолієм та О. Веселовою, та видання матеріалів Міжнародної наукової конференції «Голод 1946–1947 років в Україні: причини і наслідки», що відбулася в Києві у травні 1997 р.* Протягом наступного десятиліття з'явилася низка праць, спрямованих на вивчення тематики на регіональному рівні. Передусім оприлюднювалися архівні документи обласних архівів Миколаївської, Полтавської областей та Донбасу**.

Дві тези, винесені в заголовок книги – непокараний злочин і забуте добро – визначають характер усіх матеріалів. Перша, безумовно, стосується винуватців злочину – правлячої комуністичної партії та вищого державного керівництва СРСР. Про добро, яке теж не маємо право забувати, мова піде нижче.

Інтерес А. Бондарчука до теми голоду 1946–1947 рр., за його словами, обумовлений трьома факторами – це власний досвід голодування (автор народився 12 грудня 1936 р. у с. Сереховичі на Волині); спілкування з відомим дослідником Голодомору 1932–1933 рр. Джеймсом Мейсом; ігнорування сучасною владою післявоєнної трагедії.

Структурно книга А. Бондарчука поділена на п'ять різних за обсягом частин. Перша («Там, куди система принесла біду») являє собою збірку переважно наукових праць, що належать відомим вітчизняним історикам (С. Кульчицький, В. Марочко, О. Веселова, І. Білас, Ю. Котляр, В. Семистяга, В. Сергійчук, М. Коць), дописів громадських діячів, витягів з архівних документів і тогочасної періодики, спогадів очевидців.

Варто звернути увагу на назву другого розділу: «На «Западну», за порятунком». Власне, в дуже багатьох розповідях свідків, зафіксованих небайдужими людьми, йдеться про те добро, яке гріх забувати: порятунок голодуючим в Наддніпрянській Україні, а досить часто й жителям прилеглих російських областей надавали жителі Західної України й ті самі «страшні» бандерівці – вояки УПА. О. Веселова наголосила, що «це була справжня братерська допомога. «Західники» доброзичливо, похристиянськи спомагали стражденним» [с. 162]***. Н. Мехед, уродженка с. Блистова Менського району, з розповідей матері знала, що «багато людей їхали на захід України

* Голод в Україні 1946–1947: Документи і матеріали / В. А. Смолій (ред.), О. М. Веселова (упоряд.). К.: Вид-во М. П. Коць, 1996. 375 с.; Голод в Україні 1946–1947 років: причини і наслідки: Міжнар. наук. конф., Київ, 27 травня 1997 р.: матеріали / С. Кульчицький (відпов. ред.). К.: Вид-во М. П. Коць, 1998. 206 с.

** Голод 1946–1947 років на Полтавщині (до п'ятидесятиріччя трагедії): матеріали і документи / О. П. Єрмак (ред. та упоряд.). Полтава, 1996. 139 с.; Задніпровський О. І. Хроніка голоду 1946–1947 років у Донбасі. Донецьк: Східний видавничий дім, 2007. 372 с.; Горбуров К. Є. Голод 1946–1947 років на території півдня УРСР. Миколаїв: Видавництво ПП Шамрай П. М., 2006. 280 с.; Голод 1946–1947 рр. на Миколаївщині мовою архівних документів / К. Є. Горбуров, С. Г. Горбуров. Миколаїв: Видавець Шамрай П. М., 2010. 300 с.

*** Тут і далі в квадратних дужках посилання на рецензоване видання.

за порятунком. Везли щось аби обміняти на хліб, їхали й просто так» [с. 335–336]. Н. Насіковська, яка народилася й виросла на Вінниччині, а нині мешкає в Одесі, навела приклади страшних проявів голоду, але найбільше впадає в око її висновок: «Спогади людей, які пережили голод 1946–1947 років, на жаль, нікого нині не цікавлять. І води історії незабаром зімкнуться над цим жахливим періодом життя нашого народу. А наші дурні сучасники продовжать споживати локшину про доблесний радянський союз [так у тексті. – М. Г., Т. Д.], про один народ і слухати Путіна, вирячивши очі від захвату. Сліпці глухі, кого і що ви хвалите? Губителів народу?» [с. 351]. А відкривається вищеназаний розділ історією вражаючої долі нинішнього мешканця м. Остра Чернігівської області підполковника у відставці А. Катеринича [с. 146–149]. Це готовий сюжет для захоплюючого фільму на документальній основі. Автор передмови до книги, відомий український громадський діяч Л. Лук'яненко не випадково відзначив: «Чорну голодоморну нитку спогадів не переривають часові ножиці. І це логічно. Вона йде паралельно голодоморній політиці червоної імперії, спрямованої на нищення села і національного українського духу» [с. 5]. Люди старшого покоління прагнули розповісти про життя своєї родини, рідного села чи міста, поділитися власними переживаннями, щоб застерегти нащадків, спонукати їх зробити висновки з уроків історії. Щирі слова подяки жителям Західної України, спроби через багато років відшукати своїх рятувальників свідчать, що пам'ять про добро таки не зникає з пам'яті людини, якщо це, звичайно, людина. Водночас оприлюднені у книзі тексти демонструють дію тих глибинних і складних процесів, що гуртували «Схід» і «Захід» в єдину націю, показують соборність у її людському вимірі.

До книги також увійшли художні твори, переважно поетичні. Добірку відкривають вірші Олександра Олеся, написані у 1922 р. як болісна реакція на голод 1921–1922 рр., відомі вірші В. Симоненка, поезія М. Петренка, публіцистика А. Бондарчука.

Особливо потрібно відзначити шокуючі сюжети, об'єднані в розділ «Солдатський голодомор: таємниці червоного режиму». Виявляється, що значна частина радянських солдатів 1944 р. призову на фронт не потрапила. «А тисячі юнаків, не досявши призовного віку, обманним шляхом запроторили на важкі непосильні роботи в Росію, де холод, голод і хвороби косили наших юнаків так само, як німецькі кулемети на фронті. Це була невідома складова сторінка геноциду українців, про який досі мовчали» [с. 555]. І ці факти, оприлюднені А. Бондарчуком, переконливо доказують, скільки ще таємниць таїть у собі наша, не така вже й далека, історія, котру ми нібито так добре знаємо...

Нарешті не можна обійти мовчанкою і світлини, що доречно й переконливо ілюструють тексти. З-поміж них варто виокремити фотографію літньої жінки, зроблену в с. Августівці Ічнянського району. Упорядник слушно зауважив, що портрет «баби Наталки» – «це ціла епоха, доля українського села, його невтомних трудівників, яке, як і Августівка, вмирає» [с. 518].

Насамкінець хочеться відзначити, що поєднання, на перший погляд, важко поєднаних складових – наукових досліджень, публіцистики, матеріалів, що їх здобули шляхом послідовного застосування методу усної історії, творів художньої літератури, листів та розповідей, вийшло вдалим і переконливим. Автор-упорядник наголошує, що наслідки голоду 1946–1947 рр. відчуваються упродовж останніх десятиліть і не лише на демографічному рівні, але й вкрай негативно позначилися на духовності, моральних засадах українського суспільства. Багато читачів, сподіваємося на це, прочитавши книгу, не тільки суттєво розширять свої знання з історії України, але, можливо, й переглянуть своє ставлення до міфів про Радянський Союз.

Микола ГОРОХ, Тамара ДЕМЧЕНКО